

Romanya-Türkiye İlişkilerinde Göç Perspektifi (1923-1936)

Metin ÖMER

Dr. Öğr. Üyesi, Köstence “Ovidius” Üniversitesi, Bilim, Kültür, Maneviyat “Ovidius” Enstitüsü
E-Mail: metin.omer@365.univ-ovidius.ro

Geliş Tarihi: 02.08.2019 Kabul Tarihi: 10.12.2019

ÖZ

ÖMER, Metin, **Romanya-Türkiye İlişkilerinde Göç Perspektifi (1923-1936)**, CTAD, Yıl 15, Sayı 30 (Güz 2019), s. 309-332.

Bu çalışmada Dünya Savaşları Arasındaki dönemde Romanya-Türkiye ilişkilerinde önemli bir yeri olan göç konusu incelenmiştir. Çalışma 1923-1936 yıllarıyla sınırlandırılmıştır. 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla başlayan iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerde Romanya'daki Türklerin göçü her zaman gündemde olmuştur. İki ülkenin siyasetçileri göçlerin düzenli yapılmasına ve göçmenlerin sorunlarını çözmeye gayret etmişlerdir. Romanya'dan Türkiye'ye Türklerin\Tatarların göçleri üzerindeki tartışmalar ikili ilişkilerin düzeyine göre gelişmiştir. İki devletin diplomatik ilişkilerinde göç gerilim sebebi olmamıştır. Buna rağmen göçlerin sebepleri konusunda farklı görüşler olmuştur. Her ne kadar ikili ilişkilerde çok büyük sorunlar yaşanmamış olsa da, ilk yıllarda Romanya ve Türkiye arasında bir güvensizlik ortamı mevcut olmuştur. Bu dönemde Ankara'daki yetkililer Romen tarafını Türkleri\Tatarları Romenleştirmek istedikleri gerekçesiyle suçlamıştır, Romen makamları ise göçlerin Türkiye'nin yürüttüğü bir propaganda sonucu olduğunu iddia etmiştir. Buna rağmen göç konusunda iki ülkenin yetkilileri arasında gerçekleşen görüşmeler yapıcı olmuş ve daha iyi bir organizasyon için iki taraf da bir sözleşmenin imzalanmasına karar vermiştir. Neticede, göçlerle ilgili kazanılan deneyimin sonucu olan, 4 Eylül 1936'da *Türkiye ile Romanya arasında münakid Dobruca'daki Türk abalının mubaceretini tanzim eden Mükavele*name imzalanmıştır.

Çalışma iki ana kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısmında Romanya-Türkiye ilişkilerin ana

temaları, iki ülkenin arasında yaşanan sorunlar ve ulaşılan çözümler ele alınmıştır. İkinci kısmında ise göç konusunda Romen ve Türk yetkililerin tutumları incelenmiştir. Göç sürecinin önemine rağmen, Türk-Romen ikili ilişkilerinde en çok müzakere edilen konulardan birisi olmadığını gösteren makalede Romen, Türk, Fransız arşiv belgeleri kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Romanya, Türkiye, Göç, Dobruca, Ankara, Bükreş.

ABSTRACT

ÖMER, Metin, **Migration Perspective in Romania-Turkey Relations (1923-1936)**, CTAD, Year 15, Issue 30 (Fall 2019), pp. 309-332.

In this study, the Romanian-Turkish relations during the interwar period are analyzed from the perspective of the migration, which has an important place. The study was limited to 1923-1936 period. The migration of Turks living in Romania has always been on the agenda of the diplomatic relations between two countries starting with the foundation of the Republic of Turkey in 1923. One of the main goals of the politicians of the two countries was to make regular migration and to solve the problems of migrants. Discussions on migration of Turks\Tatars from Romania to Turkey developed according to the level of bilateral relations. The migration issue was not a reason for tension in the diplomatic relations of the two States. Nevertheless, there were different views on the causes of migration. Although there were no major issues affecting the bilateral relations between the two countries, an atmosphere of mistrust was present in the first years. During this period, officials in Ankara have accused the Romanian side of wishing to Romanianize Turks\Tatars, and the Romanian authorities have claimed that the emigration was a result of the propaganda carried out by Turkey. Nevertheless, the negotiations between the authorities of the two countries on migration have been constructive and both parties have decided to sign a convention for a better organization. Consequently, as a result of experience gained regarding emigration the Convention between Turkey and Romania for the Emigration of Turkish Population from Dobruca was signed on 4th of September 1936.

The study consists of two main parts. In the first part, the main themes of Romania-Turkey relations main themes, the problems experienced between two countries and the solutions reached were discussed. In the second part, the attitudes of the Romanian and Turkish authorities on migration were analyzed. In the paper, which shows that in spite of the importance of the migration process it is not one of the most negotiated issues in Turkish-Romanian bilateral relations, Romanian, Turkish and French archival documents were used.

Keywords: Romania, Turkey, migration, Dobrudja, Ankara, Bucharest.

Giriş

Dünya Savaşları Arasındaki dönemde Bükreş-Ankara ilişkilerin gündeminde olan bir sorun Romanya'daki Türklerin\Kırım Tatarların göçleri olmuştur. Siyasî açıdan Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Romanya Krallığı'nın göçlere karşı bakış açıları ve uyguladıkları kararlar göç sürecini etkilemiştir. Bükreş ve Ankara göçleri desteklemiştir, fakat bu sürecin yasal bir çerçevede devam etmesine gayret etmişlerdir. Romenler açısından bakıldığında Müslüman toplumun Tuna ve Karadeniz arasındaki bölgeyi terk etmesi, Vlah kolonistleri buraya yerleştiren Romanya'ya, sınırları dâhiline yeni katılan bu toprakları Romenleştirme fırsatını

veriyordu. Böylece Romanya, Bulgarların bu bölge üzerindeki taleplerinin önüne geçmeye çalışıyordu.

Romanya – Türkiye ilişkileri açısından, göçler iki ülke arasındaki görüşmelerde önemli bir nokta temsil etmiştir. Romen ve Türk diplomatlar göçlerin düzenli yapılmasına ve göçmenlerin sorunlarını çözmeye gayret etmiştir. Bundan dolayı, 1936’da göçleri düzenleyen bir antlaşma imzalanmıştır. Eksikleri olsa da, bu antlaşma göçmenlerin birçok sorunlarını ele alıyordu. Bu bakımdan, göç perspektifinden Romanya-Türkiye ilişkilerin iki dönemi olduğunu söyleyebiliriz. Birinci dönem diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla başlayıp 1936’da Göç Mukavelename’sinin imzalanmasıyla sona ermiştir. İkinci dönem ise Göç Mukavelename’sinin yürürlükte olduğu dönemdir. Bu çalışmada 1923-1936 yılları arasında, Göç Mukavelename’sinin imzalanmasına kadar Romanya-Türkiye ilişkilerinde göç perspektifi ele alınmıştır. Romen ve Türk tarihçiler tarafından Dünya Savaşları Arasındaki dönemde Bükreş-Ankara ilişkileri araştırılmış olsa da göç konusu yeterince incelenmemiştir.

Romen ve Türk arşiv belgelerine dayanan çalışmada göçlerin iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerinde önemli bir yeri olmuşsa da belirleyici bir faktör olmadığını, Bükreş ve Ankara’nın bu sürece bakış açıları ilişkilerin genel seviyesine göre değiştiğini gösterilmiştir. Çalışmanın özelliği incelenen konunun dışında kullanılan arşiv belgelerinden de kaynaklanıyor. Nitekim Romanya Dış İlişkileri Bakanlığı’nın arşivleri *Arhivele Ministerului Afacerilor Externe* (A.M.A.E.) kullanılmıştır. Bu arşivde tespit edilen belgeler Romen diplomatların Türkiye ile ilgili raporları, göç konusunda düşüncelerini içeriyor.

Dünya Savaşları Arasında Romen-Türk İlişkilerin Ana Hatları: İhtilaflar Ve Çözümler

Türklerin\Tatarların göçleri Romanya ve Türkiye’nin diplomatik ilişkilerin ajandasında yer almıştır. Buna rağmen, göç konusu iki ülke temsilcilerin üzerinde konuştukları en önemli konular arasında bulunmamıştır. Bu konuya ilgisizlikten dolayı değil başka iki sebepten olmuştur: Birincisi iki devlette sınırların korunması ve güvenliğin sağlanmasına öncelik vermişlerdir. İkincisi, göç sebeplerinin belirlenmesinde tartışmalar yaşanmışsa da iki ülkenin siyasetçileri süreci en iyi şartlarda devam etmesine çaba gösterme konusunda anlaşmışlardır. Romanya’daki Türk Tatar toplumunun sayısı çok yüksek olmaması da iki ülkenin yakınlaşmasına yardımcı olmuştur. Toprak talebinde bulunmayarak sorun yaratmayan bir azınlık oldukları için Türkler\Tatarlar Romanya için bir sorun olmamışlardı ve böylece iki ülke arasında bir tartışma sebebi de yaratmamışlardır.

Dünya Savaşları Arasındaki dönemde Romanya-Türkiye ilişkilerinde üç etap tespit edilebilir. Birincisi Millî Mücadele dönemidir, ikincisi 17 Ekim 1933 tarihinde *Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Krallığı arasında Dostluk, Ademi tecavüz,*

Hakem ve Uzlaşma Muabedesi'nin¹ imzalanmasıyla sonuçlanmıştır, üçüncüsü ise ilişkilerin mükemmel seviyede olduğu dönemdir ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla sona ermiştir.

Dünya Savaşları arasındaki dönemin başlangıcından beri Kemalist Türkiye ile Romanya arasında bir yakınlaşma için ön koşullar mevcuttu. Romanya basınında Türk Millî Mücadele'siyle ilgili olumlu haberler çıkmıştır.² Romen siyasetçileri de İngilizlerin baskılarına dayanarak 1922'de İstanbul'a askerlerini göndermeyi reddetmişlerdir.³ Dahası iki ülkenin dış politikadaki amaçları da benzemektedir: sınırların korunması ve Büyük Güçlerle eşitlik.⁴ Romanya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin Romanya'nın Birinci Dünya Savaşına katılmasıyla 20 Ağustos 1916'da kesildikten sonra, 20 Temmuz 1922'de tekrar kurulmuştur. O tarihte, Nicolae Simionescu İstanbul'a, Cevat Bey (Ezine) ise Bükreş'e Elçi olarak atanmışlardır.⁵ Cumhuriyet'in kurulmasından sonra, Mustafa Kemal ile I. Ferdinand arasındaki yazışmayla 19 Mart 1924'te Cevat Bey (Ezine) Bükreş'e, 24 Mart 1924'te de George Filality İstanbul'a Elçi atanmışlardır.⁶

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda galipler cephesinde bulunduğu için Paris Barış Konferansı'nda Romanya kendi sınırlarına bütün tarihî bölgelerini dâhil etmiştir. Fakat bu ülkenin rahatlığını getirmemiş, aksine etrafında baş etmesi gereken bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Batı sınırını Macaristan kabul etmiyordu, Doğu sınırına da Sovyetler itiraz ederek 1812'deki duruma dönülmesini talep ediyorlardı, kuzeyde Polonya Rusya ve Ukrayna savaştaydı, güneyde ise, Birinci

¹ Bkz. *Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Krallığı arasında Dostluk, Ademi Tecavüz, Hakem ve Uzlaşma Muabedesi*, Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekâleti, Protokol Umum Müdürlüğü, Ankara, t.y.

² Mircea N. Popa. "Quelques aspects des relations roumano-turques durant la période comprise entre les Deux Guerres Mondiales", *Revue Roumaine d'Histoire*, XX, sayı 4, 1981, s. 754.

³ Agm., 754-755.

⁴ Bkz. Eliza Campus, *Din Politică Externă a României 1913-1947*, Editura Politică, Bucureşti, 1980; A. Haluk Ülman, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler 1923-1968", *S.B.F. Dergisi*, cilt 23, sayı 3, 1968, s. 241-273; A. Haluk Ülman ve Oral Sander, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler 1923-1938 II", *S.B.F. Dergisi*, cilt 27, sayı 1, 1972, s. 1-24.

⁵ Mehmet Ali Ekrem, *Relaşiunile Româno-Turce între cele Două Războaie Mondiale 1919-1944*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1993, s. 27. İon Bulei farklı bilgiler veriyor. Ona göre Osmanlı-Romen ilişkileri 17/30 Ağustos 1916'da kesilmiş ve 15 Kasım 1919 tekrar kurulup, 20 Temmuz 1919'da Romanya'nın İstanbul'daki diplomatik temsilciliği Elçiliğe dönüştürülmüştür. Bkz. İon Bulei, "Relaşiunile Diplomatiece ale României," *Statele lumii. Mică Enciclopedie*, haz. Horia C. Matei, Silviu Neuş, İon Nicolae ve Nicolae Şteflea, Editura Meronia, Bucureşti, 1995, s. 448. Ömer Metin'e göre Cevat Bey Türk diplomatik mümessili olarak Bükreş'e Mayıs 1923'te gönderilmiştir. Bkz. Ömer Metin, *Atatürk dönemi Türkiye-Romanya İlişkileri 1923-1938*, Gazi Üniversitesi'nde 21 Kasım 2011 tarihinde savunan yayımlanmamış doktora tezi, s. 40.

⁶ Metin, *age.*, 40-43.

Dünya Savaşı'nda mağlup olan Bulgaristan'ın toprak talepleri vardı.⁷ Kemalist Türkiye Osmanlı'nın savaştaki mağlubiyetini Millî Mücadele'yle zafere dönüştürmeyi başarmış ve dış siyasette bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumayı ana prensip edinmiştir.⁸

İki ülkenin de dış siyasette benzer amaçları olmasına rağmen, yakınlaşmalarını engelleyen seçtikleri stratejiler olmuştur. Romen Hükümetleri Fransa ve İngiltere'yi Versailles'da kararlaştırılan barış sisteminin ve dolayısıyla Romen sınırların da ana garantörleri olarak görmüşlerdir. Romen politika belirleyiciler, güvenliği sağlama amaçlı toplu girişimleri desteklediler. Bu bağlamda, Milletler Cemiyeti'ni etkili bir araç haline getirmek için çaba harcadılar ve Küçük İtilaf gibi bölgesel ittifaklar kurdular.⁹ Romen diplomatlarının en büyük endişesi, Romen çıkarlarını olumsuz yönde etkileyebileceklerini düşündükleri Rus-Alman yakınlaşmasıydı.¹⁰ Türkiye ise, Milletler Cemiyeti'nin bir üyesi değildi, Birleşik Krallık'la ve Fransa ile anlaşmazlıkları vardı ve Güneydoğu Avrupa'da Sovyetler Birliği ile samimi ilişkilere sahip olan tek devletti.¹¹

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra ilk yıllarda Türk dış politikasını yönetenler Batı'dan korku duymuşlardır.¹² Ankara'nın, Romen diplomasisi için en önemli desteği temsil eden Büyük Britanya ve Fransa ile önemli sorunları olmuştur. Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin en büyük engeli Musul olmuştur. Zengin petrol bölgesi, Türklerin ve İngilizlerin gözünde hem ekonomik hem de stratejik öneme sahipti. Musul sorunu Lozan (11 Kasım 1922–24 Temmuz 1923) konferansında çözülememişti. Daha sonra, 16 Aralık 1925'te toplanan Milletler Cemiyeti Genel Kurulu, Musul ili topraklarının Irak'a, dolayısıyla İngiliz Mandasına bırakılmasına karar verdi. Musul sorunu, İngiltere, Irak ve Türkiye arasında 5 Haziran 1926'da imzalanan *Türk-İrak Sınırı ve İyi Komşuluk Antlaşması*'yla çözüldü. Antlaşmaya göre Musul kesin olarak Irak'a

⁷ Viorica Moisuc, *Premisele Izolării Politice a României 1919-1940*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991, s. 53.

⁸ Ülman, *Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler 1923-1968*, s. 244.

⁹ Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Humanitas, Bucureşti, 2013, s. 497; Romanya'nın *Cemiyet-i Akvam*'daki faaliyetleri için bkz. Petre Bărbulescu, *România la Societatea Naţiunilor. 1929-1939: Momente Şi Semnificaţii*, Editura Politică, Bucureşti, 1975; Mihael Iacobescu, *România Şi Societatea Naţiunilor 1919-1929*, Editura Academiei Republicii Socialiste Româna, Bucureşti, 1988; Romanya ve *Küçük İtilaf* için bkz. Eliza Campus, *Mica Înţelegere*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997.

¹⁰ Moisuc, *age.*, s. 67.

¹¹ Constantin Jordan-Sima, "La Turquie Kémaliste et l'idée du Pacte Balkanique dans les Années 1925-1926", *Revue des Études Sud-Est Européennes*, cilt 19, sayı 2, 1981, s. 312.

¹² Ülman, *Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler 1923-1968*, s. 245.

bırakıldı. Bu antlaşma gereğince Irak'ın Musul petrollerinden sağlayacağı kârın yüzde 10'u 25 yıl süreyle Türkiye'ye verilecekti. Bu antlaşmaya ek olarak Türkiye isterse bu %10'luk hissesini 12 ay içerisinde paraya dönüştürebilecekti ve bunu bildirdikten sonra Irak Hükümeti 30 ay içerisinde Türkiye'ye 500.000 İngiliz sterlini ödeyecekti.¹³

Fransa ile ilişkiler de gerilimli olmuştur. En önemli sorunu Osmanlı İmparatorluğu'nun borçlarının ödenmesi teşkil etmiştir. Lozan antlaşması gereğince Osmanlı'nın borçlarının halef devletleri arasında paylaşılması öngörülmüştür. 13 Haziran 1928'de yapılan bir anlaşmayla Türkiye 1912 öncesi borçların yüzde 62'sini, 1912 sonrası borçların ise %73'ünü ödemeye kabul etmiştir. Fransa Osmanlı'ya en çok borç veren ülke olduğu için, borçların ödenmesinde de en çok ısrar eden devlet olmuş ve Türk siyasetçileri üzerine sürekli baskı yapmıştır. Sonunda, Türkiye'nin lehine yapılan bazı düzenlemelerle Ankara son taksiti 25 Mayıs 1954'te ödemiştir.¹⁴ 2 Ağustos 1926'da Türk bayraklı *Bozkurt* ve Fransız bayraklı *Lotus* gemilerin çarpışması ve *Hatay* sorunu da iki ülke arasında anlaşmazlık sebebi yaratmıştır. *Bozkurt-Lotus* Uluslararası Sürekli Adalet Divanının 7 Eylül 1927'de Ankara lehine bir kararıyla çözülmüş¹⁵, Hatay sorunu ise Hatay Meclisi'nin 29 Haziran 1939 tarihinde Türkiye'ye bağlanma kararıyla son bulmuştur.¹⁶

Romen diplomatların Kemalist Türkiye'ye güvensizlikle yaklaşmalarının başlıca nedeni, SSCB ile olan ilişkisiydi. Ankara rejimi ile Bolşevikler arasında Millî Mücadele döneminden itibaren tedirgin bir yaklaşma söz konusu olmuştur. Moskova Kemalist güçlerine mühimmat ve para yardımıyla bulunmuştu. Bu yaklaşma neticesinde Ankara ve Moskova 16 Mart 1921'de *Türkiye-Sovyet Rusya Dostluk ve Kardeşlik Andlaşması* (Moskova Andlaşması) imzalamışlardır. Yine bu iyi ilişkiler çerçevesinde 13 Ekim 1921'de *Türkiye ile Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Arasında Dostluk Andlaşması* (Kars Andlaşması) imzalanmıştır. Müteakip senelerde Batılı Büyük Güçlerle yaşadığı sorunlar, Karadeniz ve Doğuda güvenliğini sağlamak için Türkiye Rusya ile iyi ilişkiler kurmuştur. İki ülke arasında soğuma Montrö Konferansında (22 Haziran-21 Temmuz 1936) Boğazlar konusunda farklı görüşe sahip oldukları için yaşanmıştır.¹⁷ SSCB ile iyi ve İngiltere ve Fransa ile kötü ilişkiler Türkiye'nin Cemiyet-i Akvam'a girmesini geciktirmiştir. Ankara 1932'de üye olmuş fakat

¹³ İlhan Uzgel ve Ömer Kürkçüoğlu, "İngiltere'yle İlişkiler," *Türk Dış Politikası. Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, cilt 1, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 259-271.

¹⁴ İlhan Uzgel, "Osmanlı Borçları Sorunu", agy., s. 279.

¹⁵ İlhan Uzgel, "Bozkurt-Lotus Davası Kutusu", agy., 278.

¹⁶ Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, "Sancak (Hatay) Sorunu", agy., 279-292.

¹⁷ Bkz. Kâmuran Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010.

Sovyetler Birliği konusunda Cemiyet-i Akvam'ın kararlarına uymama seçeneğini şart koymuştur.¹⁸

Bu durumda, çatışmayan benzer amaçlara sahip olmalarına rağmen, farklı ittifaklar sisteminin yüzünden, Dünya Savaşları Arasındaki dönemin ilk yıllarında Romen-Türk ikili ilişkileri gerilimli olmasa da, mükemmel de olmamıştır.

İki ülke arasındaki farklı görüşler daha Lozan Konferansı sırasında ortaya çıkmıştır. 11 Kasım 1922–24 Temmuz 1923 tarihleri arasında düzenlenen bu konferansın amacı *Sevr Andlaşması*'nın (10 Ağustos 1920) değiştirilmesi olmuştur. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması Türkiye'nin sınırlarını çizmiş ve bağımsızlığının şartlarını belirtmiştir.¹⁹ Konferans sırasında, Romanya ve Türkiye Boğazların serbestliği sorunu, Karadeniz ve Ege Denizi arasındaki bir bölgenin askersizleştirilmesi, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin İstanbul'da kalıp kalmayacağı meselesi, Ada Kale'nin durumu, gelecekteki ticaret sözleşmeleriyle ilgili farklı görüşlere sahip olmuşlardır. Buna rağmen, her iki taraf da ılımlılık gösterdi ve uzlaştırıcı bir tutum sergilemiştir.²⁰

Aynı zamanda, çatışmasız ilişkilerin bir işareti olarak, İsmet Paşa, Romanya ve Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'na, Türkiye ile Büyük Güçler arasında malî konularında aracı olmalarını istemiştir.²¹ Dahası, Konferansa ara verildiğinde, Lozan'dan Türkiye'ye dönüş yolunda İsmet Paşa Bükreş'e uğramış ve 13-14 Şubat 1923 tarihlerinde Romanya Başbakanı İ. İ. C. Brătianu ve Dışişleri Bakanı İ. G. Duca ile görüşmüştür. İki taraf ta, sorunların benzer şekilde çözüm bulma yaklaşımının bir ifadesi olarak barışın sağlanmasının gereği üzerine mutabık kalmıştır.²² Aynı zamanda, Romen siyasetçiler Bulgar Başbakan Aleksandır Stamboliyski'nin muhtemel bir Sovyet saldırısı durumunda Bulgaristan'ın tarafsızlığı karşılığında Sofya'nın Ege'ye çıkma teşebbüslerini desteklemeyi red etmişlerdir.²³ Sonunda, Lozan Antlaşması'nı hem Romen, hem Türk diplomasisi

¹⁸ İlhan Uzgel, "Türkiye'nin Milletler Cemiyetine (MC) Girişi," *Türk Dış Politikası. Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, cilt 1, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 309-313.

¹⁹ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Mozaik Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, 45-s. 48.

²⁰ Popa, agm., s. 756; Adnan Sofuoğlu, Seyfi Yıldırım, "Lozan Barış Görüşmelerinde Romanya", *Türkiye-Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu / International Symposium on Turkey-Romania Relations: Past and Present*, cilt 1, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2019, s. 443-459.

²¹ Agy., s. 756.

²² Constantin Jordan, "La place de la Roumanie dans les Relations Internationales de la Turquie Républicaine Jusqu'en 1925", *Anuarul Institutului de Istorie "A. D. Xenopol"*, sayı XXXI, 1994, s. 124-125.

²³ Agy., s. 124.

iyi karşılamıştır. 24 Temmuz 1923'te Romanya'nın İstanbul'daki diplomatik temsilcisi George P. S. Aurelian, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) başkan yardımcısı ve Dışişleri Bakanlığı'nın İstanbul temsilcisi olan Abdülhak Adnan Adıvar'ı ziyaret etmiştir. Ziyaret sırasında, Aurelian Adnan Bey'i Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması vesilesiyle tebrik etmiş ve ikili ilişkilere değinmiştir: “iki ülkemizin coğrafi konumu, yakınlıkları ve mükemmel bir iletişim yolu olan Karadeniz, Romanya ve Türkiye arasındaki ticaretin yeniden başlamasını, gelişmesini ve iki ülkenin iktisadî iyileşmenin ve dostluk ilişkilerin yeniden kurulmasını sağlayabilir.”²⁴ Adnan Bey'de Romen diplomatik temsilciye “artık dostuz” ifadelerini kullanarak iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin kurulmasını istediğini belirtmiştir.²⁵

Aslında, Türkiye Cumhuriyeti tüm komşularıyla dostane ilişkiler kurmak istemiştir. Bunun için Balkanlar'da barış, güven ve güvenlik ortamı oluşturmayı amaçlayan tüm girişimleri desteklemiştir. Nitekim Yunan Dışişleri Bakanı Konstantinos Rentis'in 19 Temmuz 1925 tarihinde Balkan ülkelerin tümünün aralarındaki anlaşmazlıkların çözümünde zorunlu tahkim ilkesinin kabul edilmesini teklifini desteklemiştir. Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığın buna karşı çıkması ve sadece Romanya, Yunanistan ve Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı için tasarlanmış olmasından bu teklif başarılı olamamıştır.²⁶

Bu dönemde Ankara bir Balkan Paktın kurulmasına yönelik girişimlerde bulunmuştur. 1923-1926 yılları arasında Türk diplomasisinin ana ilgisi Musul sorunu üzerinde olmuştur.²⁷ Bazı diplomatik ortamlarında Türkiye'nin askerî harekâtla Musul'a girme durumunda İtalya ile Büyük Britanya arasında varılan bir anlaşma neticesinde İtalya'nın Anadolu'ya asker gönderebileceği yönünde yer alan söylentiler²⁸ ve Lozan hükümlerine göre Trakya sınırı ile Boğazların silahsızlandırılması Türk yetkililer arasında endişe yaratmıştır. İtalya'nın desteği ile Bulgaristan ve Yunanistan'ın muhtemel bir saldırısı Türkiye'nin güvenlik endişelerindendi.²⁹

Bu sebepten dolayı Türk siyasetçileri Balkanlar'da barışı ve işbirliği teşvik etmişlerdir. Batı Avrupa'daki sınırların değişmezliğini teyit ederken, Doğu

²⁴ Dumitru Preda ve diğerleri, *România-Turcia. Relații diplomatice*, cilt 1 1923-1938, Cavallioti, București, 2011, s. 4.

²⁵ A.g.y., s. 4. Romanya'nın Lozan Konferansı'ndaki tutumu için bkz. İ. Seftiuc, “Momente din activitatea diplomatică a României la Conferința de la Lausanne 1922-1923”, *Revista Arhivelor*, cilt XXXII, sayı 1, 1970, s. 147-163; Adnan Sofuoğlu, Seyfi Yıldırım, agm., s. 443-459.

²⁶ Iordan-Sima, *La Turquie Kémaliste et l'idée du Pacte Balkanique dans les Années 1925-1926*, s. 313.

²⁷ Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, s. 50.

²⁸ Iordan-Sima, *La Turquie Kémaliste et l'idée du Pacte Balkanique dans les Années 1925-1926*, s. 318-320.

²⁹ Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, s. 53.

Avrupa'daki sınırların revizyona tâbi tutulmasına imkân tanıyan, 1 Aralık 1925 tarihinde imzalanan *Locarno Antlaşması*, Romanya ve Türkiye'yi bir "Balkan Locarno'su" kurmaya teşvik etti.³⁰ Bu yönde Tevfik Rüştü Aras'ın da bir projesi olmuştur. Türkiye'nin Bükreş Elçisi Hüseyin Rağıp Baydur, 12 Şubat 1926'da Romanya Dışişleri Bakanı İ. G. Duca ile görüşerek projeyi tanıtmıştır. Genel olarak Aras'ın görüşüne göre, Balkan Paketi'ne ulaşma koşulları şunlardır: Müzakereleri hızlandırmamak, inisiyatifi Yugoslavya'ya bırakmak (çünkü onun en büyük sorunları vardı), hiçbir Balkan devletini dışlamamak, belli bir devlete yönelik olmamasını sağlamak ve hegemonya ihtimalini ortadan kaldırmak. Duca bu koşulları kabul ettiyse de ilk önce kamuoyunun hazırlanması gerektiğini söylemiştir. Aynı zamanda, Romen Dışişleri Bakanı Türkiye'nin Yunanistan ve Bulgaristan ile olan anlaşmazlıklarını dile getirmiş fakat bunların çözümlenebileceğini belirtmiştir.³¹

İ. G. Duca Türkiye'nin diğer Balkan devletleriyle yaşadığı sorunları tesadüfen dile getirmemiştir. Yarımadanın yaklaşık dört asırlık hâkimi Osmanlı İmparatorluğu'nun varisi olarak olumsuz bir imajı³² olan Ankara'nın Yunanistan, Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı ve Bulgaristan'la bir dizi sorunu çözmesi gerekmiştir. Atina ve Belgrad ile Romanya sadece iyi ilişkiler değil Kraliyet Aileleri arasında akrabalık ilişkiler de kurulmuştur. 1921-1922 yılları arasında, Kraliçe Maria'nın becerisi ile Romanya şahsî ilişkilerin yanı sıra, aynı zamanda devletin dış politikasında da etkili olan evlilik politikası uygulamıştır. Nitekim Romen prenses Elisabeta, Yunan prensi II. Georgios, Romen prens II. Karol, Yunan prensesi Elena ile ve Romen prenses Mărioara, Sırp prensi I. Aleksandır ile evlenmişlerdir. Daha sonra, Elisabeta ve Mărioara kraliçe olmuşlardır.³³ Dahası Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı ile, Çekoslovakya'nın da dâhil olduğu 1920-1921 tarihlerinde Küçük İtilâfı kurmuşlardır.³⁴ Sofya'nın Güney Dobruca üzerinde hak iddia eden revizyonist tutumundan dolayı Bulgaristan ile sorunlar yaşansa bile, özellikle 1930'a kadar ilişkileri normale döndürmek için çaba gösterildi. Bu çabaların ifadesi Romanya ve Bulgaristan

³⁰ Ekrem, *Relațiile Româno-Turce între cele Două Războaie Mondiale 1919-1944*, s. 28-30.

³¹ Jordan-Sima, *La Turquie Kémaliste et l'idée du Pacte Balkanique dans les Années 1925-1926*, s. 322-323.

³² Dilek Barlas, "Turkish Diplomacy in the Balkans and the Mediterranean. Opportunities and Limits for Middle-Power Activism in the 1930s", *Journal of Contemporary History*, cilt 40, sayı 3, 2005, s. 443.

³³ Daniel Citirigă, *Diplomația Coroanei. Casa Regală a României în Europa Centrală și de Sud-Est în perioada interbelică*, Editura Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca 2015, s. 28.

³⁴ Bkz. Campus, *Mica Înțelegere*. Milan Vanku, *Mica Înțelegere și Politica Externă a Iugoslaviei 1920-1938. Momente și semnificații*, Editura Politică, București, 1979.

Kraliyet Aileleri arasında yapılmasını planlanan bazı evlilikler olmuştur. Farklı siyasî görüşler ve Bulgar Kralı III. Boris'in prenses Giovanna de Savoia ile 25 Ekim 1930'da evlenmesi bütün bu çabaları sonuçsuz bırakmıştır.³⁵

Romanya'nın bu Balkan ilişkiler sistemine ek olarak Türk siyasîlerin hoşnutsuzluğuna neden olan iki konu eklenmiştir. Birincisi Romen diplomatların Romen Elçiliği'nin İstanbul'dan Ankara'ya taşınmalarını kabul etmemeleridir. Bunun Kemalist yetkililer için sembolik anlamda ayrı bir önemi vardı. Gerekçe olarak Romen Hükümeti Ankara'da asgari şartların olmamasını göstermiştir: Elektrik, kanalizasyon sistemi, telefon, telgraf, radyo, demiryolu, modern yollar bu koşullar arasında gösterilmiştir. Sonunda, Romen Elçiliği 1929'da Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentine taşınmıştır.³⁶ İkinci sorun ise Lozan Antlaşması gereğince kurulan Boğazlar Komisyonunun faaliyetleriyle ilgili olmuştur. Nitekim, Türk siyasetçileri, Komisyonun ayrı bir bayrağı olmasını öneren Romanya'nın bu girişiminden rahatsız olmuşlardır. Bu durum Türk tarafınca ülkenin egemenliğine yönelik bir tecavüz ve kapitülasyon rejiminin bir kalıntısı olarak algılanmıştır. Öte yandan Romen yetkilileri Tefik Rüştü Aras'ın bazı özel görüşmelerde yaptığı açıklamalarından rahatsız olmuşlardır. Aras, uluslararası anlaşmalara rağmen Türkiye'nin Boğazlar hakkında nihai kararı alacağını ve onun iyi niyetinden sadece dostlarının yararlanabileceğini söyleyerek Bükreş'in Ankara'ya daha dostane tavır sergilemesi gerektiğini imâ etmiştir. Sonunda, Romanya Boğazlar Komisyonunun ayrı bir bayrağını kurma teklifinden vazgeçmiş ve Tefik Rüştü Aras'ın ifadeleri dostane bir tonda kalmıştır.³⁷

Romanya-Türkiye yakınlaşmasının bütün bu engelleri 30'lu yılların başında ortadan kalkmıştır. Aslında, Ankara Lozan Antlaşmasının imzalanmasından hemen sonra Balkan komşularıyla iyi ilişkiler kurmaya yönelik adımlar atmıştır. İlk önce Yunanistan'la sorunların çözülmesine yönelik girişimde bulunmuştur. Mübadillerin bıraktıkları mülklerin elden çıkarılması konusunda çıkan bazı sorunlar ve 1924'te Fener Patriği Konstantin'in Türk makamları tarafından sınır dışı edilmesi iki devlet arasındaki ilişkileri gerginleştirmiştir. Mayıs 1925'te Patrik Basil Georgiadis Patrik Konstantin'in yerine gelmesi ve 1930'da Yunanistan'da yeniden Başbakan olan Eleuthérios Venizélos'un Yunan Parlamentosunda Türkiye'nin barışsever bir ülke olduğunu söylemesi iki ülkeyi yakınlaştırdı.³⁸

³⁵ Bkz. Citirigă, *age.*, s. 51-67.

³⁶ Bkz. Florin Anghel, "Romania Between Istanbul and Ankara: The Beginning of the Alliance in the First Decade of the Kemalist Republic," *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, sayı 54, 2014, s. 435-450.

³⁷ Bkz. Emanuel Plopeanu, "Romania-Turkish Relations in the Interwar Period: Issues, Perceptions and Solutions. The Case of the Black Sea Straits' Regime and Turkish-Tatar Emigration", *Revista istorică*, cilt 23, sayı 5-6, 2012, s. 433-447.

³⁸ Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, s. 51-52.

Neticede 30 Ekim 1930'da *Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Arasında Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Andlaşması* imzalandı.³⁹

Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı ile ilişkiler daha erken normalleşti. Osmanlı borçlarının ödenmesiyle ilgili bazı anlaşmazlıklardan dolayı Belgrad Lozan Antlaşması'nı imzalamaya kabul etmemiştir. Ayrıca, iki ülke arasında Krallıktaki Müslüman azınlığının kötü durumundan dolayı da sorunlar yaşanmıştır. Sonunda, 28 Ekim 1925'te Ankara ve Belgrad *Barış ve Dostluk Andlaşması*'nı imzalayarak ilişkilerini düzeltmişlerdir.⁴⁰ Bulgaristan'a gelince, 18 Ekim 1925'te bir *Dostluk Andlaşması*'nın⁴¹ imzalanmasına rağmen, Türk azınlığın yaşadığı sorunlar ve Sofya'nın revizyonist politikalarından dolayı iki ülke arasındaki ilişkiler çok iyi olmamıştır.⁴²

1929'daki ekonomik buhran Balkan ülkeleri arasındaki işbirliğinin bir dönüm noktası olmuştur. Liberal sistemlerin krizi, onları karşılaştıkları ekonomik zorlukları geçebilmek için ekonomik çözümler aramaya itmiştir. Neticede 1930-1933 yılları arasında bir dizi bölgesel konferans düzenlenmiştir.⁴³ Ayrıca ekonomik kriz bağlamında 11 Haziran 1929'da Romanya ile Türkiye arasında ilk ikili anlaşma imzalanmıştır: *Oturma, Ticaret ve Deniz Ulaşımı Sözleşmesi*.⁴⁴ Yine bu dönemde, 6 Temmuz 1932'de Türkiye Cemiyet-i Akvam'a üye oldu.⁴⁵ Böylece, iki ülke, Romen diplomasisi için çatışmaları önlemek ve statükoyu korumak için bir platform olan uluslararası örgütün, parçalarıydı. Bu koşullar altında, ikisinin farklı bir yönelime sahip oldukları tek nokta Sovyetler Birliği ile ilişkilerdi. Türk diplomasisi Romen-Sovyet ilişkilerin normalleşmesi için her zaman çaba sarf etmişti. Aslında Ankara Doğu Avrupa'daki Sovyet Birliği ile sorunları olan bütün ülkelerin ilişkilerini düzeltmek için girişimlerde bulunmuştur.⁴⁶ Moskova'nın Besarabya Romen sınırları içerisinde olduğunu kabul

³⁹ Bkz. İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları 1920-1945*, cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s. 401-404.

⁴⁰ Bkz. Gülşah Kurt Güveoğlu, "SHS ve Yugoslavya Krallığı'nın Türkiye ile diplomatik ilişkileri", *Türkiye-Srbistan İlişkileri*, ed. Yeliz Okay ve Tuncay Babalı, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 143-190.

⁴¹ Soysal, *age.*, 263-267.

⁴² Yüksel Kaştan, "Atatürk Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri", *Atatürk Araştırma Merkezî Dergisi*, cilt 24, sayı 72, 2008, s. 669-689.

⁴³ Dilek Barlas, *Turkey and the Balkans: Co-Operation in the Interwar and Post-Cold War Eras*, Off-Print, Turkish Review of Balkan Studies, sayı 4, 1998/99, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı-OBIV, ISIS, İstanbul, s. 70.

⁴⁴ Bkz. Preda ve diğerleri, *age.*, s. 75-80.

⁴⁵ Bkz. Uzel, *Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Girişi*, s. 309-313.

⁴⁶ Jordan-Sima, *La Turquie Kémaliste et l'idée du Pacte Balkanique dans les Années 1925-1926*, s. 320-321.

etmemesinden dolayı Romanya diplomatik ilişkilerin kurulmasını istememiştir. Sonunda, 3 Temmuz 1933 tarihinde, Romanya, Türkiye ve Sovyet Birliği'nin katılımıyla beraber *Saldırının Tanımı Andlaşması*'nin⁴⁷ imzalanmasıyla Bükreş ve Moskova arasındaki ilişkiler düzelmeye başlamıştır. Romen siyasetçiler, Sovyet katılımını Besarabya'nın aidiyetinin zımnen tanınması olarak yorumlamışlardır.⁴⁸

Fazla zaman geçmeden, 17 Ekim 1933'te, Romen Dışişleri Bakanı Nicolae Titulescu'nun Ankara ziyareti sırasında *Türkiye ile Romanya Arasında Dostluk, Saldırmaşlık, Hakemlik ve Uçlaştırma Andlaşması* imzalandı. Andlaşmaya göre iki ülke arasında içtenlikle bir dostluk kuruluyor, birbirlerine karşı saldırıya geçmemek yükümü getiriliyor ve aralarında çıkacak uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümünün bulunmasını öngörülüyordu.⁴⁹

Bu anlaşmanın Romanya ile Türkiye arasındaki mükemmel ilişkilerin sembolik başlangıcını temsil ettiği söylenebilir. Bununla ilgili iki nokta vardır: Balkan Paktı ve Boğazların statüsünün değişmesi. 9 Şubat 1934'te Yugoslavya, Yunanistan, Türkiye ve Romanya'nın Dışişleri Bakanları tarafından imzalanan Balkan Paktı, Avrupa'nın revizyonist akımına ve özellikle Mart 1933'te Dörtlü Paktın imzalanmasını öneren İtalya'nın giderek artan saldırgan eylemlerine yanıt olan bir girişim olmuştur. Bu Pakt ile İtalya, Almanya, İngiltere ve Fransa'nın Avrupa'daki barış şartlarını belirlemesi önerilmiştir.⁵⁰ Teşebbüs sonuçsuz kalmış olsa da, Balkan ülkelerinin endişeleri artmış ve barış için işbirliği yapmak tek seçenek olarak görüşmüştür. Revizyonist tutumuyla diğer Balkan ülkeleriyle işbirliğini imkânsız kılan Bulgaristan ve İtalya'nın etkisi altında olan Arnavutluk bu Pakt'a katılmamışlardır. Bu ve anlaşmanın, ortak sınırları garanti etmenin yanı sıra, İtalya, Almanya ya da SSCB tarafından yapılan bir saldırı durumunda destek verme konusunda hükümler bulunmaması, Pakt'ın başarısını sınırlandırmıştır.⁵¹

Balkan Paktı'nın kurulmasından sonra, Türk Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras, üye ülkelerini Boğazlar Sözleşmesinin değiştirilmesi gerektiğini iknâ ederek, desteklerini açık bir şekilde kazanmaya başarmıştır.⁵² Romen Dışişleri Bakanı Nicolae Titulescu, Türkiye'nin Boğazlar statüsünün değiştirme girişimini desteklemiş ve bir nutkunda şu ifadeleri kullanmıştır: "*Ben, Boğazlar'ın Türkiye'nin*

⁴⁷ Bkz. Soysal, *age.*, s. 438-440.

⁴⁸ Hitchins, *age.*, s. 506.

⁴⁹ Bkz. Soysal, *age.*, s. 445-448.

⁵⁰ Barlas, *Turkish Diplomacy in the Balkans and the Mediterranean. Opportunities and Limits for Middle-power Activism in the 1930s*, s. 444-445.

⁵¹ Bkz. Eliza Campus, *Înțelegera Balcanică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972; Soysal, *age.*, s. 455-471.

⁵² *Akşam*, sayı 5952, 16 Mayıs 1935, s. 4.

*kalbi olduğunu söyleyeceğim. Fakat onlar aynı zamanda Romanya'nın akciğerleridir. Bir bölge, coğrafi konumu ile bir milletin kalbi ve ötekinin akciğeriysen, en temel bilgelik, iki ulusun birleşmesini emreder.*⁵³ Türkiye'nin geliştirdiği uluslararası iyi ilişkilerin yanısıra, muhtemelen Ankara'nın İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı'nın statüsünü değiştirmek için seçtiği yöntem de önemli olmuştur. Japonya, İtalya ve Almanya tek taraflı silahlı girişimlerle revizyonist bir tutum sergilerlerken, Türkiye ise diplomatik yollardan memnuniyetsizliğini gidermeyi tercih etmiştir.

Habeşistan'a saldırısından dolayı uygulanan yaptırımdan kaynaklanan sorunlar çözüldükten sonra müzakerelere başlamak isteyen İtalya'nın protestolarına rağmen, konferans 22 Haziran 1936'da başlamıştır. Montrö Sözleşmesi'nin imzalandığı 20 Temmuz 1936 gününe kadar, tüm katılımcı ülkeler çıkarlarına göre projeler sunmuşlardır, fakat son versiyon Türk teklifine çok yakın olmuştur.⁵⁴ Yeni hükümlerle Boğazlar Türkiye egemenliğine girmiştir. Montrö'de değiştirilen en önemli maddeler şunlardır: Boğazlar Komisyonu'nun feshi ve Türk devleti tarafından görevlerinin devralınması, Türk ordusu tarafından bölgenin askerleştirilmesi, ticarî gemilerin geçişinin serbest olması fakat savaş sırasında düşman gemilerinin geçişinin yasaklanması, Ankara'nın savaşa girme durumunda istediği gibi Boğazlar'ın kapatılması.⁵⁵

Romanya ve Türkiye arasındaki mükemmel ilişkiler Balkan Antantı ve Boğazlar'ın statüsünün değiştirilmesiyle sınırlı kalmamıştır. İki devlet askerî ve ekonomik alanlarında da işbirliği yapmışlardır. Bu yaklaşım, Dışişleri Bakanları düzeyinde bir dizi resmi ziyaretle ya da 1937'de Romanya'nın Başbakanı Gheorghe Tatarescu'nun Ankara ziyaretlerinde gösterilebilir. Bu görüşmeler sırasında dostane bir tavır sergilenmiş, iki taraf da ana meseleler üzerinde anlaşılıp, Balkanlar'da barışı sağlamak için birlikte çalışmayı benimsemişlerdir.⁵⁶

⁵³ Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, Editura Politică, Bucureşti, 1967, s. 781.

⁵⁴ Montrö Konferansına katılan devletlerin bakış açılarına bkz. Selma Yel, *Değişen Dünya Şartlarında Karadeniz ve Boğazlar Meselesi (1923-2008)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2009, s. 94-129; Montrö Sözleşmesi için bkz. Soysal, *age.*, s. 509-526.

⁵⁵ Bkz. Soysal, *age.*, s. 501-529.

⁵⁶ Bkz. Nicolae Ciachir, "Contributions à l'histoire des Relations Roumano-Turques (1923-1938)", XI. *Türk Tarih Kongresi. Kongreye Sunulan Bildiriler*, 6. cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s. 2503-2514; Nicolae Ciachir, "Contributions à l'histoire des relations roumano-turques fonées sur les documents existants dans les archives roumaines (1938-1940)", XII. *Türk Tarih Kongresi. Kongreye Sunulan Bildiriler*, 4. cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s. 1470-1479; Ionuţ Cojocaru *România şi Turcia actori importanţi în sistemul de relaţii interbelice (1918-1940)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2014; Mehmet Ali Ekrem, *Relaţiile româno-turce între cele Două Războaie Mondiale (1919-1944)*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1993; Constantin Iordan, "La Roumanie la Turquie Kemaliste et les Balkans (1921-1925): interferences politique et diplomatiques", XI. *Türk Tarih Kongresi. Kongreye Sunulan Bildiriler*, 6. cilt, Türk Tarih Kurumu

Bu bağlamda en iyi örnek, Romanya Kralı II. Karol ile Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk arasında 19 Haziran 1938'de gerçekleşen görüşmedir. Atatürk Romen Kralını Boğaz'da, *Savarona* yatında kabul etmiştir. Görüşülen konuların arasında Çekoslovakya'nın durumu, Bulgaristan'ın Balkan Paketi'ne dâhil etme imkânları, Romanya'nın Sovyetler Birliği ile ilişkilerin iyileşmesi, iki ülke arasındaki diplomatik temsilciliklerin büyükelçiliğe yükseltilmesi yer almıştır. Aynı zamanda, yaklaşık bir saat süren görüşmede Türklerin göçü de ele alınmıştır. Bu noktada, Atatürk'ün göçün aceleye getirilmemesi isteği, Romen kralı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.⁵⁷ Bu yakın ilişkiye dayanarak, İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin Bükreş elçisi Romen siyasetçileri uyararak dünyanın nüfuz alanlarına ayırıldığını ve ülkelerinin Sovyetlere bırakıldığını söylemiştir.⁵⁸ Bu sembolik jest iki ülke arasındaki ilişkilerin en üst seviyeye ulaştığının bir göstergesidir. Aralarındaki güvensizliği ve sorunları aşan Bükreş ve Ankara'nın temsilcileri Dünya Savaşları Arasındaki dönemde Romanya ve Türkiye'yi bölgede barışı ve istikrarı sağlayan iki ülkeye dönüştürmüşlerdir.

Diplomatik İlişkiler Ve Göçler

Romanya'dan Türkiye'ye Türklerin\Tatarların göçleri üzerindeki tartışmalar ikili ilişkilerin düzeyine göre gelişmiştir. İki devletin diplomatik ilişkilerinde göç gerilim sebebi olmamıştır. Buna rağmen göçlerin sebepleri konusunda farklı görüşler olmuştur.

Türk basınının bir kısmı bu konuda daha agresif bir tavır almıştır. Örneğin, Romanya'nın Türkiye Elçiliği tarafından hazırlanan bir raporda sunulan 31 Aralık 1925 tarihli *Halk* gazetesinde çıkan bir makalede Romanya'da azınlıkların yaşamasının imkânsız olduğu öne sürülerek, Deliorman'daki 250.000 Türk'ün tümünün göç etmek istedikleri yazılmıştır.⁵⁹ Aynı makalede Romen siyasetçilerin Türklere karşı Romenleştirme politikaları izledikleri iddiasına da yer verilmiştir.⁶⁰ Ancak bu ifadeler eleştirel bir yaklaşımla bakılması gerekmektedir. Romanya,

Basımevi, Ankara, 1994, s. 2523-2533; Ömer Metin *age.*; D. Preda ve diğerleri, *age.*; Selman Yaşar "Türkiye-Romanya İlişkileri (1930-1938)", *Turkish Studies*, cilt 7, sayı 4, 2012, s. 3199-3213.

⁵⁷ Bkz. Citişigă, *age.*, 146-147; Carol II, rege al României, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, cilt 1, 11 Mart 1937- 4 Eylül 1938, Editura Scripta, Bucureşti, 2001, s. 177-180.

⁵⁸ Bu bilgi tarihçi Şerban Papacostea tarafından verilmektedir. 1947'ye kadar Romanya'nın siyasetinde etkin olan bir aileden gelen Papacostea'ya göre, Tanrıöver Romen siyasetçileriyle Papacostea ailesinin evinde birçok görüşme gerçekleştirmiştir. Bkz. "Monarhia moare odată cu regele. Interviu cu academicianul Şerban Papacostea" (Monarşi Kral ile beraber ölüyor. Akademisiyen Şerban Papacostea ile mülakat), *interview realizat de Sabina Fati (Sabina Fati tarafından hazırlanan mülakat)*, *Revista 22*, sayı 45, 2017, s. 7.

⁵⁹ Bulgarisyan'ın Kuzey-Doğu tarafında bulunan, Güney Dobruca'yı da kapsayan bölge.

⁶⁰ A.M.A.E., fon 71/Turcia, cilt 58, f. 100.

1878'den sonra Kuzey Dobruca'yı ve 1913'ten sonra Güney Dobruca'yı Romenleştirmek için çaba sarf etmiştir. Bu siyaset ekonomik, idarî, siyasî ve demografik önlemlerle uygulanmıştır. Buna rağmen, Türkleri\Tatarları Romenleştirmek için bir girişim olmamıştır. Dinlerini değiştirmek için baskılar yapılmamış, örf ve adetlerini yaşatabilmişlerdir. Okullar konusunda da, Romence'nin dersler arasında bulunması yükümlüğü yerine getirerek özel Türk okulları açabilmişlerdir.

Cumhuriyet gazetesinin Fransızca versiyonu *La République* gazetesinde 1927'de gazeteci ve milletvekili Yunus Nadi'nin bir makalesinde Romanya'daki Türklerin durumu ele alınmıştır. Yazara göre, eskiden Dobruca'daki Türklere karşı iyi tutumuyla bilinen Romanya da, Birinci Dünya Savaşı sonrasında bu tavrını değiştirmiş ve özellikle Tutrakan-Balçık hattında yaşayan Türkler üzerinde baskı yapmaya başlamıştır. Baskıların nedeni ise Romanya'nın Balkanlardan getirip bu bölgeye yerleştirmek istediği Vlahlar olarak gösterilmiştir.⁶¹

Bu iddialar karşısında Romen makamları iki önlem almışlardır. Her şeyden önce, göç sebeplerini öğrenmeye ve bu sürecin boyutlarını görmeye çalışmışlardır. Böylece Polis ve Jandarma teşkilatlarına konuyla ilgili raporlar hazırlanması talimat verildi. Hazırlanan raporlarda göçlerin gerçek sebepleri tespit edilse de Ankara'dan yürütülen propaganda ve Bulgar komitacıların baskılarına daha çok önem verilmiştir. Örneğin, 1930'ların başında Bükreş Polis Teşkilatının bir raporunda, Silistre sancağından göçlerin sebepleri şöyle tespit edilmiştir: Toplumun bazı liderleri tarafından yürütülen propaganda, yüksek vergiler, çoğu Müslümanların evlerinde ikâmet eden Vlahların kolonizasyonu, tarım arazilerinin taksimi sonucunda Türk ailelerin ellerindeki toprağın 5-6 hektarla sınırlı kalması, icrâ memurlarının borçları toplamak için Türklerin tüm varlıklarını almaları ve zorunlu olan angaryalar.⁶²

Aynı zamanda, Romen diplomatlarının girişimleriyle Türk basınında Romanya'nın lehine makaleler yayımlanmasını sağlanmıştır. Böylece, Romanya'nın İstanbul Başkonsolosluğu'nun 14 Ocak 1934 tarihli bir raporunda Türk basınında Romanya'nın aleyhine makaleler çıktığını gösterilmiştir. Bu durumu düzeltmek için, basın ataşesi olan V. Atanasi, *Les Annales de Turquie* dergisinin müdürü ve aynı zamanda *La République* ve *L'Akcham* gazetelerinde de yazan Antoine Langas ile görüşmüş ve "Romanya'daki Türklerin gerçek durumunu gösteren makaleler" yazılmasını rica etmiştir. Neticede, *L'Akcham*'da, 13 Ocak 1934'te "Les Turcs de Roumanie" başlığı altında bir makale çıkmıştır.⁶³ Makalede Romanya lehine ifadeler yer almış ve Müslümanların Romanya'da

⁶¹ A.g.y., f. 131-132.

⁶² A.M.A.E., cilt 59, f. 16-17.

⁶³ A.M.A.E., cilt 65, f. 28.

sahip oldukları ayrıcalıklar sunulmuştur: camilerin bakımı, ibadet personelinin ödenmesi, Mecidiye Müslüman Seminerin kurulması.⁶⁴

Ancak, 1934'ün başında Türk basınında Romanya'daki Müslümanların durumuyla ilgili olumlu bir makalenin çıkması tesadüf olmayabilir. 10 Şubat 1934'te Balkan Paktın kurulmasına yakın bir tarihi ve ikili ilişkiler mükemmel bir seviyedeydi. Aynı zamanda, 1929'dan önce Romanya'daki Türklerle\Tatarlarla ilgili çıkan olumsuz haberler daha çok Ankara-Bükreş ilişkilerindeki güvensizlikten kaynaklanmış olabilir. Nitekim 30 Eylül 1926 tarihinde Fransa'nın Bükreş Büyükelçisi Aristide Briand, Türkiye'nin Bükreş Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur ile yaptığı bir görüşmeyi anlatıyordu. Görüşme esnasında Ragıp Bey Fransız muhatabına Müslümanların Karadeniz'e yakın boş topraklara Vlahların yerleştirilmesinden dolayı kötü durumda olduklarını anlatmıştır. Romanya Hükümetinin niyetinin aslında bu olmadığını, Müslüman unsuru muhafaza ederek “*şiddetli olan Bulgar unsuru*” yok etmek istediğini belirtmiştir. Ragıp Bey'e göre sorun Bulgarlara yardım eden Romen memurlardı çünkü bunlar, onlara rüşvet verebilecek güçleri olmayan Müslümanlara karşı “küçük maddi fedakarlıklar yapabiliyorlardı”.⁶⁵

Romen diplomatlara göre Türk basınındaki olumsuz haberler aslında Türk yetkililerin göç süreci kapsamında bazı avantajlar kazanmak istediklerinden kaynaklanmıştır. Nitekim Ankara'daki Romen Elçiliği'nde maslahatgüzâr olan George P. S. Aurelian'ın 12 Ağustos 1932 tarihli bir raporunda Türkiye'nin geniş toprakları (762.000 kilometre kare) fakat düşük bir nüfusun (14.000.000) olmasından dolayı Balkanlardan göçleri desteklediğini yazmıştır. Türk Devletinin göçmenlerin iskânı için yeterli kaynaklara sahip olmadığından bahseden Romen diplomatına göre Ankara'daki siyasetçiler Türklerin göç ettikleri devletlerden bazı avantajlar elde etmek istemişlerdir. Aurelian bu avantajları şu şekilde sıralamıştır: “Bırakılan araziler için tazminat almak, tarım aletlerini ve hayvanlarını alabilmek, ücretsiz ulaşım”.⁶⁶Aurelian'ın raporunda Türk basınıının Romanya'ya karşı bir kampanya başlatmaya hazırlanarak, göçmenlerin taşınır ve taşınmaz mallarını bıraktıkları için çok kötü durumda oldukları gösterilerek, aslında Bükreş'ten bazı avantajlar elde etmek istediği ileri sürülmüştür.⁶⁷

Türk diplomatları da Bükreş'teki siyasetçilerin Güney Dobruca'daki hedeflerini anlamışlardı. 26 Mayıs 1932 tarihli bir raporunda, Türkiye'nin Bükreş

⁶⁴ A.g.y., f. 30.

⁶⁵Archives du Ministère des Affaires Étrangères Français, Paris, série: Europe 1918-1929, Roumanie, cilt 59, 13.

⁶⁶ A.M.A.E., cilt 65, f. 6.

⁶⁷ A.g.y., f. 7.

Elçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver Dobruca'nın Vlahlarla kolonizasyonu istendiğini yazmıştır. Tanrıöver'e göre, Vlahların iskânında kullanılan göçmenlerin arazilerine karşılık Ankara kereste, petrol ve petrol ürünleri isteyebilirdi.⁶⁸

Aslında, iki ülkenin yetkilileri arasındaki göç konusunda görüşmeler daha erken bir tarihte başlamıştı. Nitekim İstanbul'daki Romen Elçiliği'nin 25 Ocak 1927 tarihli bir raporunda Başbakan İsmet İnönü ile Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Romanya'dan Türklerin göçünü kolaylaştırmasını istemişlerdir. Romanya'nın Elçisi Gheorghe Filality ise bu isteğe karşı çıkmış ve hazırladığı raporda şu ifadeleri kullanmıştır: “her açıdan yararlı olan bu çalışkan insanları tutmalıyız”.⁶⁹ Filality'e göre Romanya'da sorun yaratmayan tek azınlık olan Türklerin “fikirlerini değiştirmek için elimizden geleni yapmalıyız.”⁷⁰

Elbette Türklerin Dobruca'dan göç etmesinin lehine tutumun pratik gerekçeleri vardı. Güney Dobruca'da Romen nüfusun oranı, Türk ve Bulgar nüfusun gerisindeydi. Bulgarların aksine Türklerin toprak talepleri olmadıkları için göçlerden dolayı Romen idaresi önemli bir “müttefik” kaybedebilirdi. Nitekim Romanya'nın Ankara Elçiliği tarafından hazırlanan bir raporda, göç eden Müslümanların yerine Vlah kolonistlerin yerleştirilmesinin gerekli olduğu gösterilmiştir:

“Hükümet, Müslüman unsurun Dobruca'daki göçünü teşvik etse, her zamanki Bulgar tezini desteklemiş olur. Nitekim Bulgarlar her zaman Milletler Cemiyeti'ne şikâyetle bulunarak Romen Devletinin Güney Dobruca'dan azınlıkları göç ettirip yerlerine Vlah kolonistleri iskân ettiğini söylemektedirler. Eğer bizim yetkililer Müslümanların göçüyle beraber Dobruca'da bir iskân siyaseti uygulamak isterlerse, sadece Vlah kolonistleri getirebilirler. Fakat bu şekilde, barışçıl bir nüfusa karşılık, Bulgar azınlığı ile ilişkilerinin sadece sorunlu olan bir unsur getirmiş oluruz ve bu şekilde bir sürü tartışma yaratarak yine Bulgarların Milletler Cemiyeti'ne yaptıkları şikâyetlere maruz kalmış oluruz.”⁷¹

Sonunda, Romen siyasetçileri arasında Vlah kolonistleri göç eden Türklerin\Tatarların yerine iskân etme projesi kazanmıştır.

Bu durumda, Ankara ve Bükreş arasında göç üzerine yapılan görüşmeler bazı zorlukların kaldırılmasına yönelmiştir. Türk diplomatları Romen yetkilileriyle görüştüklerinde göçmenlerin karşılaştıkları bazı sorunları dile getirmişlerdir. Örneğin 16 Ocak 1933 tarihinde Türkiye'nin Bükreş elçisi Hamdullah Suphi, Romanya Başvekili Alexandru Vaida-Voevod ile görüşmesinde Türkleri göçer

⁶⁸ B.C.A., 030.10.00./116.809.3., 3-4.

⁶⁹ A.M.A.E., fon 71/Turcia, cilt 58, f. 115.

⁷⁰ *Age*.

⁷¹ A.M.A.E., fon 71/Turcia, cilt 65, f. 32.

zorlayan nedenleri dile getirerek buna karşı önlemler alınmasını istemiştir. Vaida-Voevod, Hamdullah Suphi'ye Romanya Hükümeti tarafından Türklerin muhaceretine sebep olan ne varsa ortadan kaldırılması için gayret edileceğini tekrarlamıştır.⁷² Türk diplomatların Romen siyasetçileriyle görüşmelerinde sadece göç sebeplerin ortadan kaldırılması istenmiştir. Birçok Türk'ün Türkiye'ye göç etmeye kararlı olduğunun farkında oldukları için Türk ve Romen siyasetçi ve diplomatlar en azından durumlarını kolaylaştırmak için bazı girişimlerde bulundular. Örneğin 24 Aralık 1934 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekâleti'ne Hamdullah Suphi tarafından gönderilen raporda, Romanya Kralı II. Karol ile göçler hakkında yaptığı görüşmeden bahsetmiştir. Görüşme sırasında Tanrıöver pasaport suistimalinden de bahsetti. Bu konuda üç-dört yüz leye toprağını satan "*Türk'ün cebinde kalan son paranın da pasaport vermek vesilesiyle elinden alındığını*" göstermiştir.⁷³ Bu girişimlerinin neticesinde pasaport vergisi, belediye rusumu, "*Köstence'ye ayak bastı parası*", Köstence liman sendikasına mensup hamal ücreti gibi vergiler kaldırılmıştır.⁷⁴

Göçmenlerin sorunlarını çözmek üzere 20 Aralık 1934 tarihinde Tanrıöver Romanya'nın İçişleri Bakanı ile görüştü. Görüşmede ikisi de Romanya Başvekilin'in riyasetinde, Ziraat Nazırı'nın da üye olduğu bir komisyon halinde toplanmalarına karar verdiler. Görüşmeler neticesinde Tanrıöver "*muvafık cevaplar*" aldı.⁷⁵

Her iki taraf da göçün iyi şartlarda, iç zorluklar yaşanmadan gerçekleşmesi için işbirliğinde bulundu. Bu yönde sadece Romanya'dan değil, diğer Balkan ülkelerinden gelen göç akımlarıyla başa çıkmaya çalışan Türk yetkililer bazen Romen yetkililerden göçlerin durdurulmasını istemişlerdir. Örneğin, 3 Ekim 1935'te Romen Elçisi Eugen Filotti, Türkiye'nin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ile görüşmüştür. Görüşmede Kaya Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelen son göçmen kabilelerin "*encombremant*" (aşırı kalabalık) yarattığını ve Türk Hükümeti'nin zorlandığını söyleyerek, Türk Hükümetinin Balkanlardaki Türkleri yurda "*geri almak*" istediğini fakat bunun iyi koşullarda gerçekleşmesi gerektiğini ve 1935 yılı için ayrılan fonların harcandığını göstermiştir.⁷⁶ Bundan dolayı Şükrü Kaya, Romanya'dan "*önümüzdeki ilkbahara kadar*" göçmen kabilelerini durdurmasını rica etmiştir. Filotti bu isteği iyi karşılamış hatta

⁷² B.C.A., 030.10.00./ 246.667.12, 4.

⁷³ B.C.A., 030.10.00./ 247.668.13, 3.

⁷⁴ B.C.A., 030.10.00./116.810.13, 4.

⁷⁵ Agy., 21-22.

⁷⁶ A.M.A.E., fon 71/Turcia, cilt 65, f. 82.

Romen kolonizasyonu için de maddî kaynakların bulunmasına zaman kazanıldığı için bu gecikmenin yararlı olacağını düşünmüştür.⁷⁷

Göç konusunda iki ülkenin yetkililer arasında gerçekleşen görüşmeler yapıcı olmasına rağmen, daha iyi bir organizasyon için iki taraf da bir sözleşmenin imzalanmasına karar vermiştir. Neticede, göçlerle ilgili kazanılan deneyimin sonucu olan, 4 Eylül 1936'da *Türkiye ile Romanya arasında münakid Dobruca'daki Türk abalının mubaceretini tanzim eden Mükavelename* imzalanmıştır. Böylece Silistre, Kaliakra, Köstence ve Tulça eyaletlerinde oturan Müslüman Türkler mukavelenameden istifade edebileceklerdi. Göçün beş sene bitmesi gerekiyor ve aşağıdaki sırayla yapılması gerekiyordu: “15 Nisan 1936'dan itibaren, mallarını zaten tasfiye etmiş bulunan kimselerden mürekkep 15 bin kişilik bir kafiye; ikinci sene, Romen – Bulgar hududu boyunca 8 kilometrelik bir mıntaka; üçüncü sene, Hacıoğlu Pazarcık⁷⁸ şehri ve Ezibeyi⁷⁹, Kurdpınar⁸⁰ sancakları; dördüncü sene, Akkadınlar⁸¹, Tutrakan⁸² sancakları; beşinci sene, Silistre şehri ve sancağı ve Dobruca topraklarının mütebâki kısmı.”⁸³

Ayrıca göçmenlere ait olan kırsaldaki mülkler, Türk Hükümetine hektar başına 6.000 Ley ödeyerek Romen Hükümeti tarafından satın alınması öngörülmüştür. Para Türk Devleti adına açılan Romanya Millî Bankası'ndaki bir hesaba yatırılacak, Türkiye Hükümeti bu hesaptaki para ile Romanya'dan ürün alabilecekti. Göçmenler taşınır mallarını alabilirlerdi.⁸⁴ *Mükavelename*'nin imzalanmasından sonra da bazı sorunlar yaşanmış olsa da göç süreci daha düzgün bir şekilde devam etmiştir.

Sonuç

Göç süreci önemine rağmen, Türk-Romen ikili ilişkilerinde en çok müzakere edilen konulardan birisi olmamıştır. Bunun muhtemel sebebi, göçlerin sebebinin tespit konusunda bazı fikir ayrılıklarının dışında, göç sürecini düzenlemeye ve göçmenlere yardım etmeye iki devletin de olumlu yaklaşmasıdır. Türkiye

⁷⁷ A.g.y., f. 84.

⁷⁸ Bugün Dobrici, Bulgaristan.

⁷⁹ Bugün Paskalevo, Bulgaristan.

⁸⁰ Bugün Tervel, Bulgaristan.

⁸¹ Bugün Dulovo, Bulgaristan.

⁸² Bugün Tutrakan, Bulgaristan.

⁸³ Mükavelename Romanya'da 11 Kasım 1936 Kralın 2.560 no.lu kararıyla yürürlüğe girmiştir. İlk önce Romen Resmî Gazetesinde Fransızca daha sonra Romence yayımlanmıştır. TBMM'de ise 25 Ocak 1937 oylanmıştır. Bkz. *Monitorul Oficial*, Partea I-a, 12 Kasım 1936, no. 264, 9453-9456; *Monitorul Oficial*, Partea I-a, 14 Ocak 1937, no. 10, 295-297; *Resmî Gazete*, 2 Şubat 1937, no. 3523, 7615-7618.

⁸⁴ Agy.

Cumhuriyeti ile Romanya Krallığı arasında diplomatik ilişkilerin tesisinden sonra ilk yıllarda iki ülke arasında bazı sorunların yaşanması göç sürecine de yansımıştır. İlk yıllarda iki devlet için de sınırların korunması ve güvenliğin sağlanması ana hedef olmuştur. Buna rağmen, seçtikleri stratejiler bir güvensizlik ortamının oluşmasına neden olmuştur. Versailles barış sisteminin korunmasını hedefleyen Romen siyasetçiler Büyük Güçlere yaklaşmayı ve Milletler Cemiyeti gibi güvenliği sağlama amaçlı toplu girişimleri desteklediler. Türkiye ise ilk yıllarda Birleşik Krallık'la ve Fransa ile sorunları vardı ve Romanya'nın diplomatik ilişkileri olmayan Sovyetler Birliği ile samimi ilişkilere sahipti. Müteakip yıllarda Ankara Batıya yaklaşmış ve Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur. Romanya ise Sovyetler Birliği ile ilişkilerini normalleştirmiştir. Bu girişimlerin neticesinde iki ülke arasındaki güvensizlik ortamı ortadan kalkmış ve bir yakınlaşma süreci başlamıştır.

Göç konusunda sebeplerin belirlenmesinde tartışmalar yaşanmışsa da iki ülkenin siyasetçileri süreci en iyi şartlarda devam etmesine çaba göstermeye anlaşılmıştır. Ayrıca Müslüman toplumun Güney Dobruca'yı terk etmesi Romen elitleri arasında tartışma yaratmıştır. Siyasetçi ve diplomatların bir kısmı Romen nüfusun oranı Bulgar ve Türk nüfusun gerisinde olduğu için Türklerin göçleriyle birlikte toprak talebi olmayan bir azınlığı kaybetme ihtimalinden endişeliydi. Sonunda, bu sorunu çözmek için Bükreş makamları Müslümanların yerine Vlah kolonistlerin yerleştirilmesine karar verdiler. Bu hususu anlayan Türk Elçisi Türklerin göçleri konusunda Romen makamları tarafından kolaylıklar sağlanması için Vlahların kolonizasyonunda yardımcı olabilecek öneriler sunmuştur. Böylece Tanrıöver'e göre, Vlahların iskânında kullanılan göçmenlerin arazilerine karşılık Ankara kereste gibi çeşitli ürünler isteyebilirdi.

Göç konusunda sorunların yaşanmamasının ana sebebi Romanya'daki Türk Tatar toplumunun sayısı çok yüksek olmaması olmuştur. Toprak talebinde bulunmayarak sorun yaratmayan bir azınlık oldukları için Türkler\Tatarlar Romanya için bir sorun olmamışlardı ve böylece iki ülke arasında bir tartışma sebebi de yaratmamışlardır.

4 Eylül 1936'da *Türkiye ile Romanya arasında münakid Dobruca'daki Türk abalının muhaceretini tanımlayan Mükavelename*'nin imzalanmasıyla birlikte göç süreci daha iyi yönetilmiş ve bu konuda iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların çoğu ortadan kalkmıştır.

Kaynaklar

Basılmamış belgeler

Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (A.M.A.E.)

- fon 71/Turcia, cilt 58, cilt 59, cilt 65

Archives du Ministère des Affaires Étrangères Français, Paris,

-série: Europe 1918-1929, Roumanie, cilt 59

**T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
(B.C.A.)**

-030.10.00./116.809.3

-030.10.00./ 246.667.12

-030.10.00./ 247.668.13

-030.10.00./116.810.13

Yayımlanmış belgeler

PREDA Dumitru ve diğerleri (2011) *România-Turcia. Relații diplomatice*, cilt 1, 1923-1938 Cavallioti, București.

SOYSAL İsmail (2000) *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları 1920-1945*, cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

TTULESCU Nicolae (1967) *Documente diplomatice*, Editura Politică, București.

Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Krallığı arasında Dostluk, Ademi Tecavüz, Hakem ve Uçlaşma Muabedesi, Türkiye Cümhuriyeti Hariciye Vekâleti, Protokol Umum Müdürlüğü, Ankara, t.y.

Hatrat

CAROL II, rege al României (2001) *Însemnări zîlnice. 1937-1951*, cilt I, 11 Mart 1937- 4 Eylül 1938, Editura Scripta, București.

Gazeteler ve Dergiler

Akşam, sayı 5952, 16 Mayıs 1935.

Revista 22, sayı 45, 2017.

Monitorul Oficial, Partea I-a, 12 Kasım 1936, sayı 264, 9453-9456.

Monitorul Oficial, Partea I-a, 14 Ocak 1937, sayı 10, 295-297.

Resmi Gazete, 2 Şubat 1937, sayı 3523, 7615-7618.

Kitaplar, Kitap Bölümleri, Makaleler, Bildiriler

ANGHEL Florin (2014) Romania Between Istanbul and Ankara: The Beginning of the Alliance in the First Decade of the Kemalist Republic, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, sayı 54, s. 435-450.

BARLAS Dilek (1998/99) Turkey and the Balkans: Co-Operation in the Interwar and Post-Cold War Eras, Off-Print, *Turkish Review of Balkan Studies*, sayı 4, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı-OBİV, ISIS, İstanbul.

BARLAS Dilek (2005) Turkish Diplomacy in the Balkans and the Mediterranean. Opportunities and Limits for Middle-Power Activism in the 1930s, *Journal of Contemporary History*, cilt 40, sayı 3, s. 441-464.

- BĂRBULESCU Petre (1975) *România la Societatea Națiunilor. 1929-1939: Momente și Semnificații*, Editura Politică, București.
- BULEI Ion (1995) *Relațiile Diplomatice ale României, Statele lumii. Mică Enciclopedie*, haz. Horia C. Matei, Silviu Neaguț, Ion Nicolae ve Nicolae Șteflea, Editura Meronia, București.
- CAMPUS Eliza (1972) *Înțelegerea Balcanică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- CAMPUS Eliza (1980) *Din Politica Externă a României 1913-1947*, Editura Politică, București.
- CAMPUS Eliza (1997), *Mica Înțelegere*, Editura Academiei Române, București.
- COJOCARU Ionuț (2014) *România și Turcia actori importanți în sistemul de relații interbelice (1918-1940)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.
- CIACHIR Nicolae (1994) *Contributions à l'histoire des Relations Roumano-Turques (1923-1938), XI. Türk Tarih Kongresi. Kongreye Sunulan Bildiriler*, 6. cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 2503-2514.
- CIACHIR Nicolae (1999) *Contributions à l'histoire des relations roumano-turques fonées sur les documents existants dans les archives roumaines (1938-1940), XII. Türk Tarih Kongresi. Kongreye Sunulan Bildiriler*, 4. cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 1470-1479.
- CITIRIGĂ Daniel (2015), *Diplomația Coroanei. Casa Regală a României în Europa Centrală și de Sud-Est în perioada interbelică*, Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca.
- EKREM Mehmet Ali (1993) *Relațiile Româno-Turce între cele Două Războaie Mondiale 1919-1944*, Editura Științifică, București.
- FIRAT Melek ve Ömer Kürkçüoğlu (2001) *Sancak (Hatay) Sorunu, Türk Dış Politikası. Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 1. cilt, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 279-292.
- GÜRÜN Kâmuran (2010) *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- GÜVELOĞLU Gülşah Kurt (2012) *SHS ve Yugoslavya Krallığı'nın Türkiye ile diplomatik ilişkileri, Türkiye-Sırbistan İlişkileri*, ed. Yeliz Okay ve Tuncay Babalı, Doğu Kitabevi, İstanbul.
- HALE William (2003) *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Mozaik Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- HITCHINS Keith (2013) *România 1866-1947*, Humanitas, București.

- IACOBESCU Mihai (1988) *România și Societatea Națiunilor 1919-1929*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- IORDAN Constantin (1994) La place de la Roumanie dans les Relations Internationales de la Turquie Républicaine Jusqu'en 1925, *Anuarul Institutului de Istorie "A. D. Xenopol"*, sayı XXXI, s. 119-131.
- IORDAN-SIMA Constantin (1981) La Turquie Kémaliste et l'idée du Pacte Balkanique dans les Années 1925-1926", *Revue des Études Sud-Est Européennes*, cilt 19, sayı 2, s. 312-323.
- IORDAN Constantin (1994) La Roumanie la Turquie Kemaliste et les Balkans (1921-1925): interferences politique et diplomatiques", *XI. Türk Tarih Kongresi. Kongreye Sunulan Bildiriler*, 6. cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 2523-2533.
- KAŞTAN Yüksel (2008) Atatürk Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt 24, sayı 72, s. 669-689.
- MOISUC Viorica (1991) *Premisele Izolării Politice a României 1919-1940*, Editura Humanitas, București.
- PLOPEANU Emanuel (2012) Romania-Turkish Relations in the Interwar Period: Issues, Perceptions and Solutions. The Case of the Black Sea Straits' Regime and Turkish-Tatar Emigration, *Revista istorică*, cilt 23, sayı 5-6, s. 433-447.
- POPA Mircea N. (1981) Quelques aspects des relations roumano-turques durant la période comprise entre les Deux Guerres Mondiales", *Revue Roumaine d'Histoire*, cilt XX, sayı 4, s. 753-760.
- İ. Seftiuc (1970) Momente din activitatea diplomatică a României la Conferința de la Lausanne 1922-1923, *Revista Arhivelor*, cilt XXXII, sayı 1, s. 147-163.
- SOFUOĞLU Adnan, Seyfi Yıldırım (2019) Lozan Barış Görüşmelerinde Romanya, *Türkiye-Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu / International Symposium on Turkey-Romania Relations: Past and Present*, cilt 1, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s. 443-459.
- UZGEL İlhan (2001) Osmanlı Borçları Sorunu, *Türk Dış Politikası. Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 1. cilt, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 279.
- UZGEL İlhan (2001) Türkiye'nin Milletler Cemiyetine (MC) Girişi, *Türk Dış Politikası. Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 1. cilt, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 309-313.
- UZGEL İlhan (2001) Bozkurt-Lotus Davası Kutusu, *Türk Dış Politikası. Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 1. cilt, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 278.

- UZGEL İlhan ve Ömer Kürkçüğü (2001) İngiltere'yle İlişkiler, *Türk Dış Politikası. Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 1. cilt, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 259-271.
- ÜLMAN Haluk (1968) Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler 1923-1968, *S.B.F. Dergisi*, cilt 23, sayı 3, Ankara, s. 241-273.
- ÜLMAN A. Haluk ve Oral Sander (1972) Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler 1923-1938 II, *S.B.F. Dergisi*, cilt 27, sayı 1, Ankara, s. 1-24.
- VANKU Milan (1979) *Mica Înțelegere ři Politică Externă a Iugoslaviei 1920-1938. Momente ři semnificații*, Editura Politică, București.
- YAŞAR Selman (2012) Türkiye-Romanya İlişkileri (1930-1938), *Turkish Studies*, cilt 7, sayı 4, s. 3199-3213.
- YEL Selma (2009) *Değişen Dünya Şartlarında Karadeniz ve Boğazlar Meselesi (1923-2008)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Yayımlanmamış tezler

- METİN Ömer, *Atatürk dönemi Türkiye-Romanya İlişkileri 1923-1938*, Gazi Üniversitesi'nde 21 Kasım 2011 tarihinde savunan yayımlanmamış doktora tezi.